

USAID
АЗ МАРДУМИ АМРИКО

ТАҲЛИЛИ ТАТБИҚИ ҚОНУНИ ҚТ «ДАР БОРАИ МУФЛИСШАВӢ»

ТАҲЛИЛИ ТАТБИҚИ ҚОНУНИ ҚТ «ДАР БОРАИ МУФЛИСШАВӢ»

РАҚАМИ СОЗИШНОМА: 176-С-00-06-00007

СТО/USAID/ОСИӢИ МАРКАЗӢ:
ДИРЕКТОРИ ЛОИҲА :
РОҲБАРИ ЛОИҲА:

Лора Кудайбергенова
Мухаммед Фатуричи
Теренс Сливка

Таҳлили мазкур ба шарофати дастгирии мардumi Амрико ба воситаи Оҷонсии ИМА оид ба рушди байналмиллал (USAID) омода шуд. Корпоратсияи Прагма - татбиқкунандаи Лоихаи USAID ба мазмуни маводи мазкур масъул мебошад ва фикри муаллиф метавонад бо фикри USAID ё ин ки Ҳукумати ИМА мувофиқат накунад.

МУНДАРИҶА

САРСУХАН	1
МАФХУМҲОИ АСОСИЕ, КИ ДАР РАСМИЁТИ МУФЛИСШАВӢ ИСТИФОДА БУРДА МЕШАВАНД	2
МАФХУМ ВА АҲАМИЯТИ ТАҲҚИҚОТИ БОНКИ УМУМИЧАҲОНӢ «ПЕШБУРДИ СОҲИБКОРӢ» БАРОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	3
РАСМИЁТИ ГУЗАРОНИДАНИ МУФЛИСШАВӢ ТО ГУЗАРОНИДАНИ ИСЛОҲОТ (ТО 19 МАИ СОЛИ 2009).....	8
РАСМИЁТИ ГУЗАРОНИДАНИ МУФЛИСШАВӢ ПАС АЗ ГУЗАРОНИДАНИ ИСЛОҲОТ (ПАС АЗ 19 МАИ СОЛИ 2009).....	10
ХУЛОСА ВА ПЕШНИҲОДОТ	13

САРСУХАН

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Қарори худ аз 2 июли 2009 № 386 «Барномаи беҳбудии фазои соҳибкорӣ- 200 рӯзи ислохот»-ро қабул намуд. Барномаи номбурда маҷмӯи чорабиниҳоеро пешбинӣ мекунад, ки онҳо ба беҳбудии ҳамачонибаи фазои соҳибкорӣ ва ҳалли масъалаҳои, ки соҳибкорон бо онҳо дучор мегарданд, равона карда шудааст. Ин барнома ҳамчунин таҳлили татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлишавӣ»-ро ҳамчун яке аз шартҳои зарурӣ барои тараққиёти бомуваффақият ва барҳамхурии фаъолияти соҳибкорӣ ба воситаи расмиёти муфлишавӣ пешбинӣ намудааст.

Дар тамоми мамлакатҳои дорои системаи пешқадами иқтисодӣ яке аз ҷузъҳои асосии механизми батанзимдарории ҳуқуқии муносибатҳои бозорӣ бомуваффақият татбиқ намудани қонунгузорӣ дар бораи муфлишавӣ мебошад.

Муфлишавӣ ин аз тарафи қарздор дар ҳаҷми пурра қонеъ карда натавонистани талаби кредиторон оид ба ўҳдадорӣҳои пулӣ ва (ё) иҷро карда натавонистани ўҳдадорӣҳои ворид намудани пардохтҳои ҳатмӣ мебошад¹.

Муфлишавӣ яке аз институтҳои кўҳнатарини иқтисодию ҳуқуқӣ мебошад. Ин институт аз давраҳои қадим ҳамчун яке аз батанзимдарорандаи асосии равандҳои иқтисодии дар ҷамъият рӯйдиханда баромад намуда, устуворӣ ва пойдорӣи муомилоти хоҷагиро таъмин менамуд. Ба тӯфайли институти муфлишавӣ иштирокчиёни ноустувори муносибатҳои бозорӣ бартараф гардида, ҷойи онҳоро иштирокчиёни нисбатан устувор мегиранд.

Барои Тоҷикистон муфлишавӣ институти нисбатан нави ҳуқуқии муносири граждани мебошад. Қонуни якуми Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлишавии корхонаҳо» 10 март соли 1992 таҳти рақами 550 қабул гардида буд. Қонуни номбурда якҷанд норасоӣҳои дошт, ки татбиқи онро мушкил мегардонданд. Масалан, дар он мафҳумҳои асосие, ки ҳангоми гузаронидани расмиёти муфлишавӣ истифода бурда мешаванд, қушода дода нашуда, хусусиятҳои мувофиқии баррасии парвандаҳо мавҷуд набуд, ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои мудири муваққатӣ номбар карда нашуда буданд, ҷузъҳои мазмуни созишномаи мусолиҳа, ки ҳангоми бастанӣ он бояд ба назар гирифта шаванд, нишон дода нашуда буданд ва он дорои дигар норасоӣҳо буд.

Дар давраи ҳозира дар Тоҷикистон системаи қонунгузорӣ оид ба муфлишавӣ умуман ташаккул дода шудааст. Ҷои асосиро дар он Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлишавӣ» аз 8 декабри соли 2003 мегирад, ки он муқаррароти асосӣ оид ба муфлишавии бо Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон муайянгардида ро меъёран тақмил медиҳад.

Имрӯз истифодаи фаъолони институти муфлишавӣ барои Тоҷикистон метавонад нақши солимгардонӣ ва баландбардорӣи иқтисодӣи ҷумҳуриро бозад.

Вале, мутаасифона, бисёр соҳибкорон нисбати институти муфлишавӣ муносибати манфӣ дошта, кӯшиш мекунанд, ки бо ҳар роҳ аз он гурезон шаванд. Бо вуҷуди ин, институти муфлишавӣ дорои хусусиятҳои бисёри мусбӣ буда, онҳо метавонанд дар фаъолияти соҳибкорӣ нақши муфидро бозанд. Ҷунин ҳолатҳои мусбӣ инҳо шуда метавонанд- ҷорӣ намудани мудири муваққатӣ ё беруна, ҷорӣ намудани моратория ва дар сурати муфлис эътироф намудани ташкилот бошад- аз ҳисоб баровардани ҳамаи ўҳдадорӣҳои пулӣ ва ўҳдадорӣҳо оид ба ворид намудани пардохтҳои ҳатмӣ, азнавгардонии Феҳристи шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорои инфиродӣ амалкунанда.

---

¹ Ниг.: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлишавӣ». Саҳ.4.

МАФҲУМҲОИ АСОСИЕ, КИ ДАР РАСМИЁТИ МУФЛИСШАВӢ ИСТИФОДА БУРДА МЕШАВАНД

Қонуни амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ», мафҳумҳои асосии зеринро, ки ҳангоми расмиёти муфлисшавӣ истифода бурда мешаванд, муқаррар намудааст:

Муфлисшавӣ - аз тарафи қарздор дар ҳаҷми пурра қонеъ карда натавонистани талаби кредиторон оид ба ўҳдадориҳои пулӣ ва (ё) иҷро карда натавонистани ўҳдадориҳои ворид намудани пардохтҳои ҳатмӣ, ки аз ҷониби суд эътироф шудаанд ё қарздор қодир набуданашро эълон намудааст.

Қарздор - соҳибкори инфиродӣ ё шахси ҳуқуқӣ, ки барои қонеъгардонии талабҳои кредиторон оид ба ўҳдадориҳои пулӣ ва (ё) иҷрои ўҳдадориҳои пардохтҳои ҳатмӣ дар мўҳлати муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» қодир нест.

Ўҳдадориҳои пулӣ - ўҳдадориҳои қарздор дар бораи ба кредитор пардохт намудани маблағи муайяни пулӣ, аз рӯи шартномаи гражданию ҳуқуқӣ ва дигар асосҳои, ки Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ менамояд.

Пардохтҳои ҳатмӣ - андозҳо, бочҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмие, ки ба бучети сатҳи дахлдор бо тартиб ва шартҳои бо қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншаванда ворид мегарданд.

Кредиторони озмунӣ - кредиторон аз рӯи ўҳдадориҳои пулӣ, ба истиснои шахрвандоне, ки қарздор дар назди онҳо барои расонидани зиён ба ҳаёт ва саломатиашон ҷавобгар аст, инчунин муассисони (иштирокчиёни) қарздор - шахси ҳуқуқӣ аз рӯи ўҳдадориҳои, ки аз ҷунин иштирок пайдо мешаванд.

Мушоҳида - расмияти муфлисшавӣ, ки нисбати қарздор аз лаҳзаи аз тарафи суд қабул кардани ариза дар бораи муфлис эътироф намудани қарздор то лаҳзае, ки мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» бо мақсади таъмин намудани нигоҳдориҳои амволи қарздор ва гузаронидани таҳлили ҳолати молиявии он муайян шудааст, татбиқ карда мешавад.

Идоракунии берунӣ (санатсияи судӣ)расмияти муфлисшавӣ, ки нисбати қарздор бо мақсади барқарорсозии қобилияти пардохтии вай бо воғузоштани ваколатҳои идоракунии амволи қарздор ба мудири беруна татбиқ карда мешавад.

Истеҳсолоти озмунӣ - расмияти муфлисшавӣ, ки нисбати қарздори муфлис эътирофгардида бо мақсади мутаносибан қонеъ намудани талабҳои кредиторон татбиқ карда мешавад.

Қарздори ғойиб - қарздоре, ки маҳалли ҷойгиршавии мақомоти доимӣ, инчунин муассисон ва шахсони мансабдор, ки онро муқаррар кардан мумкин нест ва бе онҳо шахси ҳуқуқӣ фаъолияти худро дар давоми шаш моҳи охир иҷро карда натавонист.

Мудири муваққатӣ - шахси воқеие, ки аз ҷониби суд барои гузаронидани расмиёти мушоҳида таъин карда мешавад.

Мудири беруна - шахси воқеие, ки аз ҷониби суд барои гузаронидани расмиёти идоракунии беруна таъин карда мешавад.

Мудири озмунӣ - шахси воқеие, ки аз ҷониби суд барои гузаронидани расмиёти истеҳсолоти озмунӣ таъин карда мешавад.

МАҲҶУМ ВА АҲАМИЯТИ ТАҲҚИҚОТИ БОНКИ УМУМИҶАҲОНӢ «ПЕШБУРДИ СОҲИБКОРӢ» БАРОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Аз соли 2004 Бонки умумиҷаҳонӣ ҳар сол таҳқиқотро бо номи “Doing Business” («Пешбурди соҳибкорӣ») мегузаронад. Таҳқиқоти мазкур зиёда аз 180 давлатҳои ҷаҳонро дарбар гирифта, таҳқиқоти охири «Пешбурди соҳибкорӣ» - 2010 дар 183 давлати дунё гузаронида шуда буд. Ҳар сол шумораи давлатҳое, ки дар таҳқиқот иштирок мекунанд, зиёд шуда истодааст. Таҳқиқот аз рӯи 10 нишондиҳанда гузаронида мешавад:

- Бақайдгирии корхонаҳо
- Гирифтани иҷозатномаҳо барои сохтмон
- Кирояи қувваи корӣ
- Бақайдгирии амвол
- Қарздиҳӣ
- Ҳимояи сармоягузoron
- Андозбандӣ
- Савдои байналмиллалӣ
- Таъмини иҷроиши созишномаҳо
- Барҳамдиҳии корхонаҳо

Барои таҳқиқи ҳар як нишондиҳанда методологияи яхела истифода бурда мешавад, ки он ба таҳқиқотчиён имконияти гирифтани маълумоти заруриро медиҳад. Аз рӯи натиҷаи омӯхтани маълумоти дастрасгардида, ба мамлакате, ки дар таҳқиқот иштирок менамояд, ҷойи дахлдор аз рӯи ҳар як нишондиҳанда ва ҳамчунин ҷойи умумӣ (аз рӯи натиҷаи ҳамаи 10 нишондиҳандаҳо) дода мешавад.

Таҳқиқоти «Пешбурди соҳибкорӣ» имконият медиҳад, ки ба қонунгузории алоқаманд бо танзими соҳибкорӣ ва татбиқи он дар он мамлакатҳое, ки дар онҳо таҳқиқот гузаронида мешавад, инчунин дар шаҳрҳои алоҳида дар сатҳи миллий ва минтақавӣ ҳолисона баҳо дода шавад.

Таҳқиқоти «Пешбурди соҳибкорӣ» барои сармоягузoronи эҳтимолӣ маълумоти аввалиндарачаро пешниҳод намуда, ҷиҳатҳои пурзур ва сусти қонунгузории мамлакати иштироккунандаи таҳқиқот ва таҷрибаи татбиқи ин қонунгузорию дар ин мамлакат нишон медиҳад. Инчунин, таҳқиқоти гузаронидашуда ба ҳуди ин мамлакатҳо имкон медиҳад, ки ислоҳоти дохилидавлатии қонунгузорию, бо мақсади бехтаргардонӣ, дастгирӣ ва ҳавасмандгардонии минбаъдаи тараққиёти соҳаи соҳибкорӣ, гузаронанд.

Таҳқиқоти «Пешбурди соҳибкорӣ» ба таҳлили шароитҳои фаъолияти соҳибкорӣ аз рӯи дахлдор нишондиҳанда, бо мақсади баҳодиҳии дараҷаи батанзимдарорӣ ва бюрократизм дар ҷорҷӯбаи силсилаи ҳаёти корхонаҳои хурд вада неуждли миёнаи миллий бахшида шудааст. Бинобар он:

- Дар доираи таҳқиқоти «Пешбурди соҳибкорӣ» таҳлили ҳамаи ҷанбаҳои шароитҳои фаъолияти соҳибкорӣ, ки барои ширкатҳо ё сармоягузoron аҳамият доранд, гузаронида намешавад – дигар ҳел карда гуем, таҳлили ҳамаи омилҳое, ки ба тобоварии корхона ба рақобат таъсир мерасонанд, гузаронида намешаванд. Масалан, дар таҳқиқот дараҷаи бехатарӣ, устувории макроиқтисодӣ,

ришвахурӣ, дараҷаи таҳассуси қувваи корӣ, устуворӣ ва самаранокии институтҳои мавҷуда, сифати инфрасохтор баррасӣ карда намешаванд.

Инчунин ҷудогона меёрхое, ки ба батанзимдарории сармоягузори дахл доранд, таҳқиқ карда намешаванд.

- Дар таҳқиқоти «Пешбурди соҳибкорӣ» устуворӣ ва самаранокии системаи молиявӣ ва батанзимдарории бозори молиявӣ –ду омили асосие, ки имконянти сарфаҳмравӣ ба баъзе сабабҳои амиқи бӯҳрони умумичаҳонии молиявиро медиҳанд, баҳо дода намешаванд.
- Таҳқиқоти «Пешбурди соҳибкорӣ» на ҳамаи меёрҳои батанзимдароранда ва на ҳамаи мақсадҳои батанзимдарориро дар доираи ин ё он давлат дарбар мегирад. Бо дараҷаи тараққиёти системаҳои иқтисодӣ ва технологияҳо доираи батанзимдарории фаъолияти хоҷагидорӣ низ васеъ мешавад. Масалан, қонунгузории Иттиҳоди Аврупо (acquis) то ба имрӯз на камтар 14 500 меёрҳои ҳуқуқиро дарбар мегирад. Дар доираи таҳқиқоти «Пешбурди соҳибкорӣ» танҳо ба дах марҳалаи силсилаи ҳаёти корхона бо истифодабарии дах нишондиҳандаи мушаххас баҳо дода мешавад. Ба ғайр аз он, нишондиҳандаҳо на ҳамаи ҷанбаҳои батанзимдарориро беистисно дар ин ё он соҳа дар бар мегиранд. Масалан, нишондиҳандаҳое, ки ба ташкил додани корхона ё ҳимояи сармоягузoron дахл доранд, на ҳамаи ҷанбаҳои қонунгузории тичоратиро инъикос мекунанд. Нишондиҳандаи қирояи кормандон на ҳамаи ҷанбаҳои батанзимдарории бозори қувваи кориро дарбар мегирад. Илова бар ин, ба нишондиҳандаҳои мавҷуда, нишондиҳандаҳое, ки, масалан, ба қоидаҳои бехатарии техникӣ ва ҳуқуқҳои бастании созишномаҳои коллективии меҳнатӣ дахл доранд, дохил нагардидаанд.

Тибқи ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ– 2010» Тоҷикистон ба ҷумлаи 10 давлати пешрави ислохотҷӣ ворид гардид, зеро ӯ ислохотро аз рӯи нишондиҳандаҳои зерин гузаронид:

- Таъсиси корхона
- Гирифтани иҷозатномаҳо барои сохтмон
- Қарзгирӣ
- Ҳимояи сармоягузoron ва
- Барҳамдиҳии корхона

Таҳлил нишон медиҳад, ки ҳар сол мавқеи Тоҷикистон дар он беҳтар шуда истодааст. Чунончи, аз рӯи ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ– 2009» Тоҷикистон ҷои 152-ро ишғол намуда буд, аз рӯи ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ– 2010» бошад, Тоҷикистон ҷои 152-ро ишғол намуд. Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми чораҳои заруриро барои ҳавасмандгардонӣ ва тараққиёти фаъолияти соҳибкорӣ ва ташаккули қонунгузории барои сармоягузoronи хориҷӣ ҷолиб дида баромада истодааст. Дар алоқаманди бо ин мақсад Барномаи беҳбудии фазои соҳибкорӣ- 200 рӯзи ислохотро махсусан қайд кардан зарур аст, ки он ба пурзуркунии фаъолиятм ҷанбаҳои асосии тараққиёти соҳаи соҳибкорӣ равона карда шудааст.

Таҳқиқотро пеш бурда, гурӯҳи Бонки умумичаҳонӣ, мавқеи умумии мамлакат (ва мавқеи онро аз рӯи нишондиҳандаи дахлдор) вобаста ба ҷавобҳои аз пурсиши соҳибкорон гирифташуда ташаккул медиҳад.

Яке аз нишондиҳандаҳои аз ҷониби Бонки умумичаҳонӣ баҳододашаванда барҳамдиҳии корхонаҳо мебошад, ки он ба воситаи расмиёти муфлисшавӣ дида баромада мешавад. Барои баҳодидии ин нишондиҳанда чунин ҳолати фарзӣ кор карда баромада шуд, ки он ҳамаи ҷанбаҳои расмиёти муфлисшавиро кушода медиҳад:

«Мираж» ширкати ватанӣ мебошад, ки ба соҳибкорӣ дар соҳаи пешбурди меҳмонхонаҳо машғул буда, дар шаҳри Душанбе як меҳмонхона дорад. Маълум аст, ки дар ширкат 201 корманд кор намуда, ягона активи худии ин корхона бинои меҳмонхона мебошад. Даромади ҳарсолаи «Мираж» дар муддати се соли охир ба ҳисоби миёна 1286220

сомониро ташкил меод. Якуми январи соли 2003 «Мираж» бо бонки «БизБонк» (Тоҷикистан) ба муддати то 10 сол созишномаи қарзӣ мебандад. Тибқи ин созишнома «Мираж» аз бонк қарзи (кредити) бо гавари биноӣ меҳмонхона таъмингардидаро мегирад. Ҳаҷми умумии қарзи дебитории ҷорӣ «Миража» 136 воҳидро ташкил медиҳад. Маълум аст, ки 74% аз маблағи умумии қарзро уҳдадорӣ аз рӯи кредити «БизБонк» ташкил дода, 24 %-ро уҳдадорихоӣ қарзӣ нисбати дигар қарздорҳои таъминнагардида (ба мисли маҳсулотсупорандагон, мақомоти андоз ва қарзҳо аз рӯи музди меҳнати кормандони ширкат) ташкил медиҳанд.

Барои он мамлакатҳое, ки дар онҳо таҷрибаи гавари тағйирёбанда² ё дигар намудҳои гавар, ки ба ҳамаи активҳои ширкат куллан ҷорӣ мешаванд, мавҷуд аст, чунин ҳисоб мекунем, ки бонки «БизБонк» айнан чунин гаваро аз «Мираж» гирифтааст.

Барои он давлатҳое, ки дар онҳо гавари тағйирёбанда ё намуди гаварҳои ба он монанд расман истифода карда намешаванд, вале чунин муносибатҳо ба воситаи шартнома (қарордод) метавонанд ба танзим дароварда шаванд, ҳисоб мекунем, ки чунин шартнома (қарордод) мавҷуд аст.

Чаноби Дуглас муассиси «Мираж» ва дорои 51% саҳмияҳои ширкат буда, раиси Шӯрои директорон мебошад. Ягон саҳмиядор дорои саҳмияи зиёда аз 5% бо ҳуқуқи овоздиҳӣ нест. Дар ширкат менечери генералии касбӣ кор мекунад, ки ӯ меҳмонхонаро идора мекунад. «Мираж» дорои 50 маҳсулотсупор буда, дар айни ҳол ширкат дар назди ҳамаи маҳсулотсупорандагон барои супоридани моли охири қарздор мебошад.

Қайд кардан зарур аст, ки дар ҳолате, ки мо пешниҳод менамоем, ҳамаи тарафҳо ё ширкатҳои тоҷикистонӣ ё шаҳрвандони Тоҷикистон мебошанд. Ширкатҳои хориҷӣ дар ҳолати баррасигардида иштирок намекунанд.

Баъдан ҳисоб мекунем, ки имрӯз якуми январи соли 2008 мебошад. Маълум аст, ки дар муддати се соли аввал «Мираж» ҳамаи уҳдадорихоӣ қарзии худро ҷиддан иҷро намуда, бе ягон таъхир пардохтҳои дахлдори қарзиро месупорид. Вале дар охири соли 2007 ширкат нохост ба зарарҳои додугирифтӣ дучор гардид, ки онҳо аз сабаби бад гардидани вазъияти умумии бозор ба миён омаданд. Дар натиҷаи ин ширкат наметавонад барои адо қарз ба бонк маблағи пардохти навбатиро супорад. Мӯҳлати чунин пардохт дуоми январ фаро мерасад.

Дар як вақт бояд чунин фарзияҳо ба инобат гирифта шаванд:

Меҳмонхона:

- Маблағи боқимондаи пардохтнашуда аз рӯи қарзи «БизБонк» айнан ба бузургии нархи бозории меҳмонхона баробар аст.
- Ширкати «Мираж» зарари додугирифтӣро ҳам барои соли 2008, ҳам барои соли 2009 пешгӯӣ мекунад.
- Ширкати «Мираж» нигарони он аст, ки арзиши софи он дар солҳои 2008 ва 2009 манфӣ хоҳад буд (яъне бузургии ҳамаи уҳдадорихо аз арзиши ҳамаи активҳои он баланд хоҳад шуд).
- Ин меҳмонхона ягона сарчашмаи даромади ширкати «Мираж» мебошад.
- Ширкат нигарони он аст, ки дар соли 2007 даромадҳо имконияти рӯш намудани ҳамаи хароҷотҳои додугирифтӣро медиҳанд, аз ҷумла, пардохтҳо ба маҳсулотсупорандагон, фонди музди меҳнати кормандон, хароҷотҳо барои

---

² Дар ҳолате, ки мо пешниҳод мекунем, истилоҳи «гавари шинокунанда» барои тавсифи ҳолате, ки дар он ҳамаи активҳои корхона ба сифати таъминоти гавар истифода бурда мешаванд, истифода бурда мешавад. Дар мамлакатҳои гуногун ин нуктаи назар зери номҳои гуногун маълум мебошад, аз ҷумла «ипотекаи тичоратӣ», «гавари тичоратӣ» ё «гавари корхона». Дар Бритонияи Кабир истилоҳи «гавари шинокунанда» метавонад дар маънои тангтар истифода бурда шавад, масалан, бо роҳи аз номҳои активҳои гавар хориҷ намудани захираҳои молиқӣ. Ба ин нигоҳ накарда, истифодабарии ҳамаи активҳои корхона ба сифати таъминоти гавар имконпазир мебошад.

хизматрасони чорӣ ва андозҳо. Вале бо вучуди ин даромадҳо имконият намедиханд, ки пардохтҳо аз рӯи маблағи асосии қарз ва аз рӯи фоизҳо ба «БизБонк» рупӯш карда шаванд.

- Ширкати «Мираж» метавонад ӯҳдадорихоро аз рӯи ҳамаи пардохтҳо, ба қайр аз пардохтҳо оид ба супоридани қарзи «БизБонк» иҷро намояд.
- Арзиши ширкати «Мираж», агар он яклухт ҳамчун корхонаи амалкунанда фурӯхта шавад (яъне 100% арзиши бозории меҳмонхона), аз арзиши умумии ҷузъҳои он зиёд мешавад, агар ширкат аз рӯи қисмҳои фурӯхта шавад (70 % арзиши бозории меҳмонхона). Воситаҳои, ки аз фурӯши ширкати «Мираж» ҳамчун корхонаи амалкунанда ба даст меоянд, барои пардохти қисми боқимондаи қарзи «БизБонк» кофӣ шуда метавонанд, вале дар ин ҳолат барои пардохти маблағи дигар кредиторон восита намерасад.

Ҳар кадом тараф чиро меҳаҳад:

- «БизБонк» меҳаҳад, ки маблағҳои худро аз рӯи қарз, агар имкон бошад, дар ҳаҷми нисбатан пурра баргардонад ва онро то ҳадди имкон тезтар ва бо хароҷоти камтар анҷом диҳад. Ба ғайр аз он, «меҳаҳад, ки даъвои қарзии он нисбати даъвои дигар кредиторон бартарии олитарин дошта бошад».
- Ҳамаи кредиторони бо гарав таъминнагардида манфиатдоранд, ки бо ҳар роҳ ба фурӯши ширкат «аз рӯи қисмҳо» роҳ дода нашавад ва барои ин аз ҳамаи воситаҳои ба қонун муҳолиф набуда истифода мебаранд, аз ҷумла аз воситаи истифодабарии усули боздорӣ ва кашол додани мурофия.
- Чаноби Дуглас меҳаҳад, ки ширкат фаъолияти худро давом диҳад ва зери таъсири ӯ монад, дар ин сурат ба ӯ фарқ надорад, ки менечери мавҷудаи меҳмонхона мавқеи худро нигоҳ медорад ва ё ӯро касе иваз мекунад.
- Менечерҳо меҳаҳанд, ки ширкат боқӣ монад ва фаъолиятро давом диҳад, ва ҳуди менечерҳо ҷойҳои қарзии худро нигоҳ доранд. Ба ҳамаи дигар тарафҳои манфиатдор дар ин ҳолат тақдирӣ минбаъдаи менечерҳо тамоман фарқ надорад.

Ҳар як тараф чиро медонад:

- БизБонк оиди мавҷуд будани мушкилиҳо бо қарз ҳамон вақт хабардор мешавад, ки агар «Мираж» пардохти навбатиро аз рӯи қарз анҷом надиҳад, мӯҳлати ин пардохт 2 январ фаро мерасад. Вале дар ин сурат ҳам, бонк то рузи 31 март, ки дар ин рӯз ширкат бояд ҳисоботи ҳарсолаи худро интишор намояд, тамоми ҷиддият ва ҷуқурии мушкилоти ширкати «Мираж»-ро дарк карда наметавонад. Қайд кардан зарур аст, ки азбаски ширкати «Мираж» тамоми суратҳисоботашро дар БизБонк нигоҳ медорад, бонк имконияти дастрасии пурра ба тамоми маълумоти вобаста ба ворид шудани маблағҳо ва пардохтҳои онро дорад ва метавонад дар бораи ҳамаи маҳсулотсупорандагони ширкат ва кредиторони эҳтимолии он маълумот ба даст дарорад.
- Менечерҳои ширкати «Мираж», бар хилофи дигар иштирокчиён, дорони маълумоти пурраи дар боло қайдгардида мебошанд ва бинобар он нисбати дигарон баъзе бартариҳо доранд.
- Тамоми дигар тарафҳои манфиатдор танҳо пас аз интишори ҳисоботи ҳарсолаи ширкат рӯзи 31 март аз ҳолати воқеии қарз дар ширкат хабардор мешаванд.
- Аз рӯи ҳисоботи «Пешбурди соҳибқорӣ – 2009» ва «Пешбурди соҳибқорӣ – 2010» мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон батағйир монд ва он ҳоло ҳам аз рӯи нишондиҳандаи «Барҳамдиҳии корхонаҳо» ҷои 100-ро ишғол менамояд. Аз рӯи ҳисоботи «Пешбурди соҳибқорӣ – 2009» ва «Пешбурди соҳибқорӣ – 2010» пешбинӣ шудааст:

Нишондиҳанда	Тоҷикистон
Вақт (бо солҳо)	3,0
Арзиш (% аз бузургии даромади миёна ба ҳар сари аҳоли)	9
Коэффитсенти рӯёнидан (сентҳо ба доллар)	25,4

Дар чараёни гузаронидани таҳқиқот Бонки умумичаҳонӣ на танҳо методологияи махсус (намуна), балки формулаи муайяно низ истифода мебарад, ки он барои ҳисоби он, ки сармоягузор ё ширкати қарздиҳанда пас аз истифодабарии расмиёти муфлисшавӣ нисбати қарздор чанд қадар маблағро ба даст мебароранд, ё ба ибораи дигар гуем, барои ҳисоби баргашти маблағ барои ҳар як доллари ҷудогардида зарур аст. Формулаи асосӣ барои ҳисоби баргашти сентҳо барои ҳар як доллари ҷудогардида чунин мебошад:

$$E = \frac{100 \times GC + 70 \times (1 - GC) - 100 \times C}{(1 + r)^t}$$

Ки дар ҷо:

$GC = 1$, агар ширкати «Мираж» ҳангоми гузаронидани расмиёти муфлисшавӣ корро бетанаффус давом додан гирад ва 0 дар дигар ҳолат.

C – хароҷотҳоро ифода мекунад, (хароҷотҳо дар таносуби фоизӣ ба арзиши амвол, фоиз дар асоси пурсиши соҳибкорон муайян карда мешавад).

t – вақтро барои ҳалли масъалаҳои ғайри қобили пардохт будани қарздор мефаҳмад.

r – меъёрҳои фоизи бонк, бозтамвил.

Барои таҳлили кредиторони афзалиятдори гаравдор формулаи зерин истифода бурда мешавад:

$$R = \frac{100 \times GC + 70 \times (1 - GC) - 12 \times (P - 1) - 100 \times C}{(1 + r)^t}$$

Ки дар ин ҷо:

$GC = 1$, агар «Мираж» фаъолиятро давом додан гирад ва 0 дар дигар ҳолат

r – навбати қонсгардонии талаботи бо гарав таъмингардида (тибқи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷики талаби кредиторони бо гарав таъмингардида дар навбати сеюм қонс карда мешавад).

c – хароҷотро мефаҳмонад (хароҷотҳо дар таносуби фоизӣ ба арзиши амвол)

lending rate – меъёрҳои фоизи бонк, бозтамвил..

t - вақтро барои ҳалли масъалаҳои ғайри қобили пардохт будани қарздор мефаҳмонад.

r – меъёри номиналии қарздиҳӣ.

Акнун қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва татбиқи онро ҳангоми баррасии парвандаҳои муфлисшавӣ то гузаронидани ислоҳот ва пас аз он нисбатан пурратар дида мебароем.

РАСМИЁТИ ГУЗАРОНИДАНИ МУФЛИСШАВӢ ТО ГУЗАРОНИДАНИ ИСЛОҲОТ (ТО 19 МАИ СОЛИ 2009)

То ворид намудани тағйироту иловаҳои муҳим ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» аз 19 май соли 2009, гузаронидани расмиёти муфлисшавӣ мушкул буд ва боиси харочоти калони молиявӣ ва сарфи калони вақт мешуда.

Тибқи методолгияе, ки онро таҳқиқотчиён ҳангоми тартибдиҳии ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ» истифода мебаранд, ташкилот (муфлис) бояд аз ҳамаи давраҳои (расмиёти) пешбининамудаи қонунгузори он давлате, ки дар он расмиёти муфлисшавӣ рӯй медиҳад, гузарад.

Моддаи 20 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» ҳангоми баррасии парвандаҳои муфлисшавии қарздор-шахси ҳуқуқӣ татбиқи чунин расмиёти муфлисшавро пешбинӣ менамуд:

- мушоҳида;
- идоракунии берунӣ;
- истехсолоти озмунӣ;
- созишномаи мусолиҳа.

Нишондиҳандаҳои вақтии ҳар яки ин расмиётро дида мебароем.

Мушоҳида

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» пешбинӣ менамуд, ки расмиёти мушоҳида аз ҷониби суд то лаҳзаи қорӣ намудани идоракунии берунӣ татбиқ карда шавад, вале дар ин ҳолат дар Қонун ҳуди даврае, ки дар муддати он мушоҳида татбиқ карда мешуд, муқаррар карда нашуда буд. Ёдовар мешавем, ки дар таҷриба мӯҳлати миёнаи мушоҳида то 2 моҳро ташкил меод³.

Идоракунии берунӣ

Идоракунии берунӣ ба мӯҳлати на зиёдтар аз дувоздаҳ моҳ қорӣ карда шуда, метавонад аз ҷониби суд ба мӯҳлати на зиёдтар аз шаш моҳ дароз карда шавад. Вале дар айни замон, дар таҷриба нисбат ба ширкатҳое, ки дар методолгияи Бонки умумичаҳонӣ оварда шудаанд, ҳолатҳои қорӣ намудани идоракунии берунӣ татбиқ карда намешуданд⁴.

Истехсолоти озмунӣ

Мӯҳлати истехсолоти озмунӣ аз як сол зиёд шуда наметавонад. Суд ҳуқуқ дорад, ки ин мӯҳлатро то як сол дароз кунад. Ба он диққатро ҷалб кардан зарур мешуморем, ки дар таҷриба мӯҳлати миёнаи истехсолоти озмунӣ то 12 моҳро ташкил меод⁵.

Созишномаи мусолиҳа

Дар ҳар як давраи баррасии парвандаҳои муфлисшавӣ аз ҷониби суд қарздор ва кредитор ҳуқуқи бастанӣ созишномаи мусолиҳаро доранд.

Ҳамин тариқ, танҳо ҳангоми истифодаи расмиёти идоракунии беруна ва истехсолоти озмунӣ мӯҳлати он метавонист 3 солро ташкил диҳад ва расмиёти умумии муфлисшавӣ бошад, зиёда аз 3 солро ташкил меод.

Новобаста аз он, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» чунин мӯҳлатҳои гузаронидани расмиёти муфлисшавиро пешниҳод мекард, дар таҷриба мӯҳлати миёнаи гузаронидани расмиёти муфлисшавӣ 9,5 моҳро ташкил менамуд.

³ Маълумот аз ҷониби Ассотсиатсияи коршиносони зиддибӯҳронии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудааст

⁴ Маълумот аз ҷониби Ассотсиатсияи коршиносони зиддибӯҳронии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудааст

⁵ Маълумот аз ҷониби Ассотсиатсияи коршиносони зиддибӯҳронии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шудааст

Мисолҳои баъзе парвандаҳои муфлисшавиро аз таҷриба пешкаш мекунем, ки онҳо давраи баррасии ин парвандаҳоро нишон медиҳанд:

№	Номи ташкилотҳое, ки аз расмиёти муфлисшавӣ гузаштаанд	Давраи баррасии парвандаҳо
1.	ҶСП КМ «Точик-Тел»	8 моҳ.
2.	Бонки тиҷоратии «Душанбе»	20 моҳ.
3.	ҶСШП «Суоба компани»	4 моҳ.
4.	Кооперативи истеҳсоли ба номи «Р. Хусейнов»	18 моҳ.
5.	ҶММ «Душанбе комунсервис»	12 моҳ
6.	ҶСШП «Азот»	1 моҳ (парванда бо бастанӣ шарномаи мусолиха хотима ёфтааст)
7.	Бонки тиҷоратии «Текстинвестбанк»	15 моҳ
8.	ҶСП «Хучанд Пакижинг»	Парванда бинобар мавҷуд набудани нишонаҳои муфлисшавӣ хотима ёфтааст.

РАСМИЁТИ ГУЗАРОНИДАНИ МУФЛИСШАВӢ ПАС АЗ ГУЗАРОНИДАНИ ИСЛОҲОТ (ПАС АЗ 19 МАИ СОЛИ 2009)

Тағйироту иловаҳои воридгардида ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» аз 19 май соли 2009 расмиёти муфлисшавиро хеле осон намуданд.

Моддаи 20 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» пешбинӣ мекунад, ки:

Ҳангоми баррасии парвандаҳои муфлисшавии қарздор-шахси ҳуқуқии субъекти соҳибқорӣ хурд миёна ва дигар шахсони ҳуқуқӣ (ташкilotҳои ғайритиҷоратӣ) расмиёти зерини муфлисшавӣ татбиқ карда мешаванд:

- мушоҳида;
- истеҳсолоти озмунӣ;
- созишномаи мусолиҳа.

Ҳангоми баррасии парвандаҳои муфлисшавии қарздор-шахси ҳуқуқии субъекти соҳибқорӣ калон расмиёти зерини муфлисшавӣ татбиқ карда мешаванд:

- мушоҳида;
- идоракунии беруна;
- истеҳсолоти озмунӣ;
- созишномаи мусолиҳа.

Барои субъектони соҳибқорӣ хурд ва миёна

Мушоҳида ба мӯҳлати то як моҳ гузаронида мешавад.

Истеҳсолоти озмунӣ метавонад то панҷ моҳ давом кунад.

Ҳамин тариқ, давраи гузаштани расмиёти муфлисшавӣ барои субъектони соҳибқорӣ хурд ва миёна аз шаш моҳ зиёд шуда наметавонад.

Барои субъектони соҳибқорӣ калон

Мушоҳида ба мӯҳлати то ду моҳ гузаронида мешавад.

Идоракунии беруна ба мӯҳлати на бештар аз 10 моҳ қорӣ карда мешавад, ки он мумкин аст ба мӯҳлати на зиёда аз як моҳи дигар дароз карда шавад.

Истеҳсолоти озмунӣ то дувоздаҳ моҳ метавонад давом ёбад.

Ҳамин тариқ, давраи гузаштан аз расмиёти муфлисшавӣ барои субъектони соҳибқорӣ калон то 25 моҳро дар сатҳи қонунгузорӣ ташкил мекунад.

Ба он диққат додан муҳим аст, ки дар қонун меъёре муқаррар карда шудааст, ки тибқи он подоши мудир наметавонад аз 12 нишондиҳанда барои ҳисобҳо дар як моҳ кам бошад (моддаи 19 Қонуни номбурда). Пардохти маош Харочоти пардохти подоши мудир ба амволи қарздор мансубият дошта, аз ҳисоби ин авмол бе навбат рӯёнда мешавад (тибқи моддаи 38 Қонун). Муқаррар намудани меъёри мазкур ба судҳо имконият медиҳад, ки (вобаста ба вазъи молиявӣ хоҷагии қорхона) меъёри минималии пардохти подоши мудирро муайян намоянд.

Кам кардани вақт ва харочоти молиявӣ ҳнгоми гузаштани расмиёти муфлисшавӣ ба зиёдшавии баргашти маблағҳои пулии ҷудошуда бевосита таъсир мерасонад (зиёдшавии шумораи сентҳо ба доллар).

Чунунончи, масалан, фарз мекунем, ки ташкилот субъекти сохибкори миёна буда (аз рӯи Методологияи Бонки умумичаҳонӣ аз расмиёти муфлисшавӣ маҳз ҳамон ширкати мегузарад, ки субъекти сохибкори хурд мебошад), аз рамиёти муфлисшавӣ мегузарад, вале дар як вақт фаъолияти худро давом додан мегирад. Харочот барои гузаштани расмиёти муфлисшавӣ 5% аз арзиши амволро ташкил медиҳад. Мӯҳлати баррасии парванда – 6 моҳ. Ташкилот шарномаи қарзро (кредитро) бо бонк бо гавари амволи ғайриманқули худ бастааст. Фоизи баргашти сент ба долларро барои бонк ҳисоб мекунем. Қарзро бонк бо фоизи 2 барои як моҳ додааст (ё 24% дар як сол, ки дар шароити Тоҷикистон нишондиҳандаи миёна мебошад). Чунин ҳисобро ба даст медарорем:

$$R = \frac{100 \times 1 + 70 \times (1 - 1) - 12 \times (3 - 1) - 100 \times 0,05}{(1 + 0,02)^6} = 63,045$$

Ҳамин тариқ, баргашти маблағ ба бонк аз ҳар як доллари ҷудогардида 63,045 сентро ташкил медиҳад.

Фарз мекунем, ки айнан ҳолати дигар мисли ҳолати дар боло нишондодашуда бо фарқияти он, ки харочот ҳангоми гузаштани расмиёти муфлисшавӣ 2% аз арзиши амволро ташкил медиҳад, мавҷуд мебошад. Мӯҳлати баррасии парванда – 6 моҳ. Чунин ҳисобро ба даст медарорем:

$$R = \frac{100 \times 1 + 70 \times (1 - 1) - 12 \times (3 - 1) - 100 \times 0,02}{(1 + 0,02)^4} = 68,36$$

Ҳангоми баррасии мисоли охири метавонем зиёдшавии баргашти сентҳо ба долларро ба миқдори 5, 315 сент дар муқоиса бо мисоли аввал мушоҳида намоем.

Агар ин рақамҳоро бо таҳқиқоти пештараи Бонки умумичаҳонӣ «Пешбурди сохибкорӣ» муқоиса намоем, он гоҳ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон коэффитсенти баргашт 25,4 сентро барои ҳар як доллари ҷудогардида ташкил медиҳад.

Бартарии бешубҳаи тағйироту иловаҳои ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» воридгардида ин муқаррар намудани мафҳуми «қарздори ғойиб» мебошад, ки таҳти он қарздоре фаҳмида мешавад, ки маҳалли ҷойгиршавии мақомоти доимӣ, инчунин муассисон ва шахсони мансабдори онро муқаррар кардан мумкин нест ва бе онҳо шахси ҳуқуқӣ фаъолияти худро дар давоми шаш моҳи охир иҷро карда натавонист. Татбиқи ин меъёр имконият медиҳад, ки иқтисодиёти мамлакат аз шахсони ҳуқуқӣ ва сохибкорони инфиродии қалбақӣ, ки ташаккул ёфта буданд, вале амалан дар муддати солҳои тулонӣ амал намекарданд ва бо вучуди ин қарздор ҳам буданд, сабук карда шаванд.

Дар бисёр ҳолатҳо судяҳои судҳои иқтисодӣ ва коршиносони зиддибӯҳронӣ бо чунин мушкилот, ба мисли оё суд метавонад парвандаи муфлисшавиро оғоз намояд, дучор мегаштанд. Тибқи меъёри амалкунандаи пештара суд метавонист парвандаи муфлисшавиро дар он вақт оғоз намояд, ки агар талабот нисбати қарздорон- шахсони ҳуқуқӣ дар маҷмӯъ на камтар аз 10 фоизи ҳаҷми активҳои баланси қарздорро ташкил медоданд. Бо вучуди ин, дар таҷриба судяҳо ва мудирон ҳангоми муайян намудани 10 % ҳаҷми активҳо ба мушкилот дучор мешуданд. Аз 19 май соли 2009 ин меъёр тағйир дода шуда, содда гардидааст. Айни ҳол суд метавонад парвандаи муфлисшавиро оғоз намояд, агар талабот нисбат ба қарздорон- субъектони сохибкори хурд миёна ва дигар шахсони ҳуқуқӣ (ташкилотҳои ғйритиҷоратӣ) дар маҷмӯъ на камтар аз 500 (панҷсад) нишондиҳанда барои ҳисоботҳо ва нисбат ба субъектони сохибкори калон бошад- 2000 (ду ҳазор) нишондиҳанда барои ҳисоботҳоро ташкил диҳанд.

Натиҷаи вохуриҳо бо сохибкорон ва намояндагони ассотсиатсияҳои сохибкорон аз таъсири мусбӣ тағйироту иловаҳо воридгардида ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» шаҳодат медиҳад. Сохибкорон ва намояндагони ассотсиатсияҳои сохибкорон дар вақти мулоқот қайд карда баромаданд, ки расмиёти муфлисшавӣ хеле содда гардидааст. Вақтҳои охир дар таҷриба зиёд гардидани мурочиатҳо ба суд оиди муфлис эътироф намудани субъекти хоҷагидор мушоҳида карда мешавад. Масалан:

Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон:

- аз моҳи май то ба имрӯз парвандаро нисбати ҚММ «Байкал» оид ба муфлис эътироф намудани он баррасӣ намуда истодааст. Ин ташкилот субъекти соҳибкории хурд мебошад.

Суди иқтисодии шаҳри Душанбе:

- аз моҳи март то июли соли 2009 парвандаро оид ба муфлис эътироф намудани ҚММ «Яшин» баррасӣ намуд. Ин ташкилот субъекти соҳибкории миёна буд. Аз рӯи натиҷаи гузаронидани расмиёти муфлисшавӣ шахси ҳуқуқӣ барҳам дода шуд.
- аз моҳи апрел то июли соли 2009 парвандаро оид ба муфлис эътироф намудани ҚММ «Фарзот» баррасӣ намуд. Ин ташкилот субъекти соҳибкории миёна буд. Аз рӯи натиҷаи гузаронидани расмиёти муфлисшавӣ ташкилот барҳам дода шуд.
- дар айни замон дар суди номбурда парванда нисбати ҚММ «Рубин» мавриди баррасӣ қарор дорад (парванда аз моҳи октябри соли 2009 баррасӣ гардида истодааст, мӯҳлати тахминии хотимаёбии баррасии он моҳи январӣ соли 2010 мебошад). Ташкилот субъекти соҳибкории миёна мебошад.

Суди иқтисодии вилояти Суғд:

- аз моҳи май то августи соли 2009 парвандаи соҳибкори инфиродӣ Малаев А.-ро оиди расмиёти муфлисшавӣ баррасӣ намуд. Соҳибкор субъекти соҳибкории хурд буд.
- боз ду парванда нисбати соҳибкорони хурд ва миёна дар истехсолоти судӣ буда, мавриди баррасӣ қарор доранд.

Ҳамин тариқ, пас аз 19 май соли 2009 баррасии се парванда ба охир расида, чор парвандаи дигар дар истехсолоти судӣ қарор доранд.

Ба фикри мо, тағйироту иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» айни муддао буда, барои тараққиёти бомуваффақияти соҳибкорӣ дар мамлакат зарурӣ ва барои давраи ҳозира кофӣ мебошанд.

Дар расмиёти муфлисшавӣ нақши муҳим барои мудирон чудо карда мешавад. Қайд мекунем, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Ассотсиатсияи коршиносони зиддибӯҳронии Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунад, ки он ташкилоти ҷамъиятӣ буда, соли 2004 ташкил карда шудааст. Ассотсиатсия бо мақсади мусоидат намудан ба барқароршавӣ ва вусъати институти муфлисшавӣ ташкил карда шуда, 20 коршиноси зиддибӯҳронии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муттаҳид мегардонад, ки онҳо бо ёрии техникии USAID дар марказҳои пешрав оид ба тайёр намудани мудирони зиддибӯҳронӣ дарс омӯхта, дар гузаронидани расмиёти муфлисшавии чи шахсони ҳуқуқӣ ва чи соҳибкорони инфиродӣ таҷрибаи кофӣ доранд.

ХУЛОСА ВА ПЕШНИҲОДОТ

Таҳлили гузаронидашуда барои чунин хулосабарорӣ имконият медиҳад, ки Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли 2009 № 386 дар бораи тасдиқи «Барномаи беҳбудии фазои соҳибкорӣ- 200 рӯзи ислоҳот» қадами муҳим барои пешбурди соҳаи соҳибкорӣ буд. Дар доираи Барномаи номбаргардида «Таҳлили татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» ва ҳангоми зарурат пешниҳоди таклифҳо оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонун», ки банди 4 Нақшаи чорабиниҳо онро пешбинӣ намудааст, инчунин сархати дуҷуми зербанди «а» банди 18 Фасли 2 иҷро гардиданд. Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо ассотсиатсияҳои соҳибкорони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо дастгирии Лоихаи USAID оид ба беҳтаргардонии фазои соҳибкорӣ якҷанд мулоқотҳоро бо намоёндогони соҳибкорон ва мақомоти давлатӣ гузаронида, маълумотҳои таҷрибаи судиро оид ба баррасии парвандаҳои муфлисшавӣ баррасӣ намуда, рейтингҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар ҳисоботи Бонки умумичаҳонӣ «Пешбурди соҳибкорӣ» таҳлил намуданд.

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» аз 19 май соли 2009 тағйироту иловаҳо ворид гардиданд, ки онҳо расмиёти муфлисшавиро содда гардониданд. Мӯҳлати миёнаи ҳисоби оморӣ баррасии парвандаҳо оид ба расмиёти муфлисшавӣ 9,5 моҳро ташкил медед ва пас аз соддагардонӣ он 3,3 моҳро ташкил медиҳад. Дар муқоиса бо соли 2008 дар соли 2009 (пас аз соддагардонии расмиёти муфлисшавӣ) зиёдшавии шумораи пешниҳоди парвандаҳо оид ба муфлис эътироф намудани субъектҳои хоҷагидор ба судҳои иқтисодӣ мушоҳида карда мешавад.

Дар айни замон хароҷотҳои молиявӣ ва вақти соҳибкорон ба намудҳои субъектҳои соҳибкорӣ алоқаманд карда шудаанд. Барои субъектҳои соҳибкорӣ хурду миёна гузаштан аз расмиёти муфлисшавӣ ба мӯҳлати то шаш моҳ ва барои субъектҳои соҳибкорӣ калон ба мӯҳлати то ду сол дар сатҳи қонунгузорӣ муқаррар карда шудааст.

Кам гардидани хароҷоти вақт ҳангоми расмиёти муфлисшавӣ ба кам намудани хароҷоти молиявӣ бевосита таъсири худро мерасонад (ки он ба зербанди «в» банди 20 Фасли 3 Барномаи 200 рӯзи ислоҳот мувофиқат мекунад) ва барои беҳтар намудани рейтингҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат мекунад (ки онро банди 23 Фасли 3 Барномаи номбурда муайян намудааст).

Дар мавриди ҳозира Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» ба талабот ҷавобгӯ буда, ворид намудани тағйироту илова ба он зарурат надорад.

Дар рафти гузаронидани таҳлили мазкур ба рейтингҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ» барои солҳои 2009 ва 2010, ки мӯҳлати гузаронидани расмиёти муфлисшавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар он 3 сол нишон дода шуда буд, диққат ҷалб карда шуда буд. Ҷудогона қайд кардан зарур аст, ки то ворид намудани тағйироту илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» мӯҳлати ниҳии қонунгузорӣ баррасии парвандаҳо метавонист то се солро ташкил диҳад, вале дар амал парвандаҳо бо чунин мӯҳлати дурударози гузаронидани расмиёти муфлисшавӣ баррасӣ гардида набуданд.

Бинобар гуфтаҳои боло, қайд кардан мумкин аст, ки маълумот оид ба мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи нишондоди «Барҳамдиҳии корхона» дар ҳисоботи «Пешбурди соҳибкорӣ» ба ислоҳ намудан эҳтиёҷот дорад, ки барои он гузаронидани чораҳои ташкилӣ ва воҳуриҳои иловагӣ ва гуфтугӯ бо гурӯҳи Бонки умумичаҳонӣ аз рӯи ин масъала зарур аст. Инчунин зарур аст, ки доимо рейтингҳои ҷумҳурӣ дар ин ҳисобот на танҳо аз рӯи ин нишондиҳанда, балки аз рӯи нишондиҳандаҳои дигар ҳам мушоҳида карда шавад ва сари вақт бо гурӯҳи Бонки умумичаҳонӣ оиди баҳисобгирии ислоҳотҳои иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кор бурда шавад.

Пас аз соддагардони расмиёти муфлисшави фаъолнок гардидани мурочиати соҳибкорон ва дигар шахсон ба суд бо ариза оид ба муфлис эътироф намудани шахсонӣ ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ аз ҷониби кредиторон (аз ҷумла мақомоти ҳокимияти давлатӣ) пешгӯӣ карда мешавад, зеро Қонуни амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» инчунин ба прокурор, мақомоти андоз ва мақомоти идораи амволи давлатӣ низ ҳуқуқи ба суд бо ин гуна ариза мурочиат намуданро медиҳад.

Чунин мешуморем, ки нақши муҳимро дар ин масъала, инчунин мақомоти андоз бозида метавонанд, зеро маҳз мақомоти андоз дорои маълумоти нисбатан васеъ оид ба ҳаҷми қарздории шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дар назди бучет, инчунин оид ба ҳолати фаъолияти онҳо мебошанд.

Барои босамар истифода бурдани институти муфлисшавӣ зарур аст, ки корҳои доимии фаҳмондадихӣ чӣ дар байни субъектҳои хоҷагидор ва чӣ дар байни мақомоти давлатӣ гузаронида шаванд, ки он дар навбати худ барои баланд бардоштаги ҳифзи ҳуқуқи соҳибкорон мусоидат мекунад (ичрои зербанди «е» банди 20 Ҷасди 3 Барнома).

Барои муайян намудани самаранокии татбиқи амалии Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» зарур аст, ки мониторинги доимии иҷрои Қонун гузаронида шавад.

Очонсии ИМА оид ба рушди байналмиллал (USAID)

Намояндаги дар Осиёи Маркази

050010, Қазоқистон, Алмаато,

кўчай. Қазыбек би, 41

Тел: (+7 727) 250-76-12

Факс: (+7 727) 250-76-35

<http://centralasia.usaid.gov>